

Te Pipiharaura

HE KUPU WHAKAMARAMA.

NAMA 169.

GISBORNE.

HUNE 1912.

"He a e te rangi he whia, He hurihuru te manu ka rere."

"Kui! Kui! Whitiwhitiora."

HE UHUNGA.

Piko nei te matunga,
Tau mai ko te pouri nui;
E te Tama a t'Atua,
Tenei arohaina mai.

Ngaro nei o matou hua,
Riro atu ki te po;
Tangihia i muri nei,
Tenei arohaina mai.

WIREMU PARAONE TUREI.

I WAENGANUI po o te Turei te 25 o nga ra o Hune nei ka moe a Rev. W. Paraone Turei i te moenga roa. He nui te pouri me mamea o te ngakau, i runga i te taha ki to te tangata whakaaro, mo tenei rongu kino. He tama a Paraone na Rev. Mohi Turei raua ko Kararaina. He kaumatua rongonui tenei i roto i te Hahi Maori i Niu Tireni katoa. I kuraina a Paraone ki Te Aute. I te mutunga o tana kura ka haere ki Te Rau kura ai mo te mahi minita. No te tau 1908 ka whakapakia hei Rikona, ka whakanohoia hei minita mo te Pariha o Hikurangi. I te tau 1910 ka whakapakia hei Piriti. He tangata ngakau nui a Paraone ki te mahi i tana mahi, abakoa te nui o tona Pariha, e taea ana e ia te haere nga wahi katoa. He tamariki tonu a Paraone, engari ko ona whakaaro me ana mahi he whakaaro he mahi na te pakeke. He tangata tinana pakari ia, e tino mohiotia ana hoki e

nga tangata o Turanga tae atu ki Nepia mo tona toa ki te purei whutupooro. E whitu ona tau e purei ana mo te tinana nui o Turanga, e kua nei te ingoa he rope. Otira hei aba te pakari o te tinana ki te mate, he potu te wa kua ngaro atu i te tirohanga. I a ia i te kura, tae noa mai ki te wa i Te Rau kaore e pangia ana e te mate, tenei koa i tenei he taniwha tonu nana ia i tukua ki raro. I roa rawa raua ko tona mate i riri ana, i mahara ia ko nga mate hauarea noa nei, kaore i pai ki takoto; tae noa ki te wa i kaha ai tona mate, haere tonu ia. I taua wa i kaha ai, whakaaro tonu ia he rewharewha noa pea taua mea e whaka ngoikore nei i tona tinana, ka mea ia kia haere atu i tona kainga ki Waipiro ma raro tonu. Ko te tawhiti e wha maero. Ko tona mea kia werawera ia ka pai, kia hoki mai ka kaukau, ka moe ai, kia oho rawa ake i te ata kua pai. Ko tana rongoa tenei mo te rewharewha; ka rewharewha ka haere ki te whutupooro, te hokinga mai ka kaukau, oho rawa ake i tahi ra kua pai. Te taenga ki Waipiro ka kaha rawa tona mate, ka haere ki te Takuta ka kua mai he piwa. Ko tona hokinga tera ki te kainga, tae rawa atu ki te kainga kua kore he kaha, ka hinga iho ki te keeti o tona whare, ngaro tonu atu nga mahara, he mea mau atu ia i reira na te tangata ki runga i tona moenga. E rua ano ona wiki e takoto ana ka mate. Ko tetahi tenei nga tangata kaha o te Ropu

Maori o te Ao Hou, e whakamataua nei ki te rapu, ki te mahi ano hoki i nga tikanga e waihi paunga ai te iwi. Na konei ko tona matenga he mate no te Ropu, he mate ano hoki no te iwi. No te tau 1908 ka marentia ia ki tana wahine, ka tokorua a raua tamariki: ko te mea tuatahi ka kotahi tau ka ono marama, he tane; ko te tuarua he wahine, ka wha marama. He tangata kaingakau atu ia ki ana tamariki, ki tona hoa hoki; kua mahua pahi ratou inaianei. Ka whakaaro ake ki enei tamariki, ki to raua koha hoki, ka toko ake i roto te ngakan tangi, ka heke te roimata i nga kamo i waho; ahakoa te korero a te kupu, kua whiti atu ia i te mate ki te ora. Tena a Ngatiporou katoa te tangi mai na ki tona tamaiti, ki tona minita, he mea kaingakau hoki. E tangi e te iwi, he mea tika hoki kia tangihia; e tangi e te Koroni, e te Aowera me te Whanau-a-Iritekura ki to koutau minita, ki te tangata i rite ai o koutou hiahia maha. Ko wai ka hua ko wai ka tohu e whiwhi ranei koutou ki tona rite a muri ake nei, kore noa ranei. Haere ra e Para ki te okiokinga, waiho au purapura i rui ai kia tipu ana i muri nei. Tika rawa mou nga kupu e mea nei:—

Taka noa tou rau i te makutanga.

Ma wai e korero au mahi?

Te ao e mihi nei ki nga mea i mahia

Kaore e whakaaro ki nga mea hei te toe atu.

TE WHAIKORERO A TE TUMUAKI I TE PIHOPATANGA O AKARANA.

KI aku tamariki e arohaina nei i roto i a Ihu Karaiti, e nga Minita, e nga Mangai Reimana o te hui nei, tena koutou.

1. HONE PAPAHA. Kua huihui mai tatou i tenei tau i roto i te atarangi o te pouri mo te matenga o te tatou hoa aroha o Hone Papahia, o te tangata mohio rawa ki te whakatakoto tikanga e ora ai e tupu ai te Hahi i roto i te iwi Maori, o te tangata i whakaritea nei hei kai-tiroiro mo te taha Maori i roto i te Pihopatanga nei. Nui rawa atu te pouri mo te ngaronga atu o tenei tangata maha i

roto i nga pakanga a te Atua. E tika aua te rarangi nei kia korerotia mona, "Kei te ata noho, kei te whakawhirinaki te kaha moa." Ki te waiho a ia hei tauira mo tatou mo a tatou tamariki hoki ka tika nga kupu a te Karaipiture, "Ahakoa mate ia e korero ana ano ia." Ma te Atua ia e manaaki, mana e tuku tona maramatanga ki ia.

2. TE MATENGA. -Oira ko Hone Papahia me te hunga tapu katoa i roto i te iwi Maori he tunga iho ratou no nga mahi a nga kai-kauwhau tuatahi o te Rongo-pai ki Niu Tirenī nei. Ko te mea tuatahi o ana tangata maha ko Te Matenga, i tae mai nei i te ra o te Kirihimete 1814, a te ra o te Kirihimete 1914 ka pau te kotahi rau tau i muri i tona taenga mai. Ko te huihia kia tu tetahi hui nui ki Oihi i taua Kirihimete, ki te wahi i kauwhatu ai a Te Matenga. E whakaaro ana au me huihui nga taha e rua o te Hahi, te taha Pakeha me te taha Maori ki reira noho ai mo te wiki kotahi, kia tu tetahi karakia nunui, etahi ngahau o mua, etahi korero e pa ana ki nga Maori o enei ra, a, a te ra tonu o te Kirihimete me whakatakoto te Hapa Tapu hei whakawhetanga ki te Atua mo aua tini atawhai ki a tatou i enei tau kotahi rau kua pature ake nei.

E whakaaro ana ano hoki au kia mahia e tatou etahi mea hei whakamaharatanga ki nga taenga o enei tangata nunui tokotoru ki etahi motu e toru ki te kauwhau tuatahi i te Rongo-pai ki ana motu, ara, o S. Columba ki te motu o Iona, o S. Augustine ki te motu o Thauet, o Te Matenga ki tenei motu. E whakaarohia ana kia hanga tetahi whare hui nui ki Oihi a taua wa, ko te nuinga o taua whare kia hanga ki te raupo ki te nikau me era tu mea, ko tetahi wahi ia o taua whare kia hanga ki te papa hei wahi tapu mo te whare, a, kia mutu te hui ka tu tonu taua wahi o te whare hei whare karakia tuturu mo reira. Ko taku inoi ki a koutou, ki nga Maori o tenei pihopatanga, kia kaha koutou ki te awhina i a matou kia tutuki rawa tenei mahi a tatou.

A te timatanga o te tau 1915 me noho tetahi hui nui ki Akarana hei rapu tikanga e kaha haere ai te whakapono. Ka haere mai ki taua hui ko nga Pihopa katoa o Niu Tirenī me etahi Pihopa me etahi Minita ingoa nui i nga takiwa katoa o te Hahi puta noa i te ao.

Na, he aha nga hua e kitea i roto i te iwi Maori a taua wa? He tini nga mea e whakawhetai atu ai tatou ki te Atua, ara, ko te hokinga mai ki te whakapono o nga tangata i whakarereia nei e ratou te whakapono i mua; ko te maha o nga kuwaha e tu paare, ara,

ko te maha o nga whare karakia, ko te toko-maha o nga Minita, o nga kai-karakia hoki i roto i te taha Maori.

3. TE KARAKIA.—Ki toku whakaaro ko tetahi mea nui maianei kia mohio nga Minita Maori ki te 100 Pakeha kia mahi tabi ai te Minita Pakeha me te Minita Maori i roto i te takiwa kotahi, kia mohio ai a koutou tamariki reo Pakeha ki te karakia Pakeha ma tae ratou, kia whakakotahitia paitia ai nga iwi i ona i roto i te whakopono. Na reira, e inoi kaha ana au ki a koutou kia tukua mai ko a koutou tamariki papai anake ki te mahi Minita i roto i te Hahi, nga mea kakama ki te ako, nga mea noho tika, ngakau pai, nga mea mohio ki nga reo e rua, kia taetai e ratou nga matauranga nunui a te Pakeha. Ki te tukua mai nga tamariki pena tera pea etahi o ratou e tae ki Hone Kareti, katahi ka rite te whakaaro o Pihopa Herewini, ko te Maori kia haere ki reira whakaakona ai.

4. TE WHAKAU.—Ko tetahi mahi nui a te Pihopa ko te whakau. Kia kaha tenei e waiho hei tilkanga kau non iho, engari kia tika rawa te whakau ko tenei, o tenei, o nga mea e whakaukia ana ki te nui o taua mea, ki te inoi takitahi ki te Atua, ki te whaki takitahi i o ratou haka ki te Atua, kia haere mai ratou me te matauranga me te ngakau tika, ki taua karakia.

5. ORANGA MINITA.—Ka ora te ngakau i te kaha o nga Maori ki te mahi i nga mahi e whiwhi ai ratou ki te moui, ki nga mea papai hoki o tenei ao. Ko te hiahia kia kaha hoki te Maori ki te whangai i ona Minita. He maha nga whare karakia kua oti nei ia koutou. E toru nga whare karakia kua whakapuaretia e au i roto i te Pihopatanga nei. Engari, he mea noa iho te whare karakia ki te kahore he Minita. Ko taku kupu ki a koutou kia nui atu to koutou kaha ki te kolihohi oranga mo o koutou Minita, Kahore oti koutou e matau, na, te hunga e mabi ana i nga mea tapu e kai ana i nga mea o te temepara, me nga kai tiaki o te ata ma ratou ano tetahi wahi o to te ata? Pera tonu ano ta te Ariki i whakarite ai mo nga kai-kauwhau o te Rongo-pai kei runga i te Rongo-pai he oranga mo ratou. E kaha ana te taha Pakeha ki te awiwhia i a koutou i roto i tenei mahi, engari ko te nuinga o ratou e whakaaro ana inaianei kahore e metia ana e te Maori nga mea katoa e taetai ana e ia. Ko enei kupu aku e puta mai ana i te ngakau aroha ki a koutou, e aku tamariki, kei waiho tena whakaaro a te Pakeha hei whakama i te koutou.

6. NGA WHARE KARAKIA.—I te mea ka hanga e koutou he whare harakia ko toku

hiahia kia rite ki to te whare Maori te ahua o te hanga me te whakaaro, kia purititia ai i roto i te Hahi te matauranga tuturu o te Maori. I au i nga whenua o te Rawhiti i kitea e ahau i reira etahi whare karakia e tino rite ana te whakaaro i roto ki to te Maori. He tino pai, he tino ataahua taua mahi a era iwi; ka taetai heki e koutou te mahi pera i o koutou whare karakia. Purititia tonutia to koutou matauranga tawhito ki te hanga ki te whakaaro whare, kei ngaro.

7. NGA KAI-TIROTIRO. E hiahia ana ahau ki te whakawhetai atu ki a Te Hokena raua ko Makewiremu mo to raua kaha ki te tirotiro i nga mahi a te Hahi i roto i nga Maori o te Pihopatanga nei. Kua whakaritea e ahau ko Te Hokena hei Atirikona mo Te Waimate.

8. NGA NEHE.—E tino hari tahi ana tatou, ahau te Pihopa, me koutou te iwi, mo te maha aroha a nga Nehe mihihane e mahi ana, e noho ana hoki, i waenganui i a koutou, e awiwhia ana i o koutou tinana, i o koutou wairua.

Ma te Matua i te rangi koutou e whakakaha, maha hoki koutou e arahi.

ROLAND AARANA.

TE HAHĪ O INGARANGI.

I TE kaha o nga korero o etahi wahi e mea nei no te wa i a Henare VIII, i tipu mai ai te Hahi o Ingarangi, ka whakaaro etahi tangata he mea pai kia tuhia nga korero o te tipunga mai o te Hahi, hei whakatau i te he o taua korero. He korero nui tenei, ki te ata tuhia nga korero katoa ki roto ki ta tatou mokai, tera e tae ki te tekau nga tau e pikania ana e ia. E kore matou e whakamatau ki te penei, engari ka tangohia haeretia ko nga take nunui anake me te whakaaro ano ki te takoto tutira o te korero. Tera matou e whakamatau ki te whakaatu i nga korero tika, ahakoa pai, kino ranei ki te Hahi. Kaore enei korero i tuhia i runga i te ngakau whakamaunanga, engari i runga i te hiahia kia mohio te tokomaha.

He maha nga tangata e whakahua noa ana i te ingoa, "Hahi o Ingarangi," kaore i te mohio ki tona tilkanga, ki tona wa ranei i tipu mai ai. He maha atu ano hoki etahi kei te he noa iho o ratou na whakaaro. Ki te pataia ratou, no nawhea i tipu mai ai te Hahi? Tera e whakahoki mai, no te wa i a Henare VIII, i a Kuini Erihapeti rauae. Tera ano hoki etahi e ki he Ture Paremata te mea nana i whakato te Hahi ki runga i ona waewae, ko

ona minita utua ai ki nga moni a te iwi. Kaore ano he tangata i kite i te Ture nana nei e whakatu te Hahi, kaore ano hoki ona minita i utua ki nga moni taake a te iwi.

Te Tipunga o te Hahi.

I te wa i tipu ai te Hahi kaore ano i mohio-
tia e te tangata o Ingarangi enei kupu, te
Paremata raua ko te Kingitanga. Hei
whakaatu tena no mua noa atu te Hahi i aua
mea. Ko te Kotahitanga tuatahi tonu tenei
ki Ingarangi, nana i whakakotahi te iwi, i
mua noa atu o te Kingitanga raua ko te Pare-
mata. Ki te hiahia te tangata kia mohio ki
te timatanga mai o te whakapono, kuaa hei
titiro ki te wa i a Henare VIII., i a Erihapeti
ranei, ki te wa ranei i tonoa mai ai e Roma
a Akutini ratou ko ona hoa ki te kauwhau i
te Rongopai ki Kenete, engari me hoki rawa
atu ki muri te whakaaro, ki te wa i nga Apo-
toro. Me titiro ki roto i te Paipera, kei reira
e korerotia mai ana te timatanga o te Hahi.
E korero ana i te rua o nga upoko o Nga
Mahi a nga Apotoro, "Noho tahi ana ratou
kotahi ano te whakaaro." Ka marama i konei
ko te ra o te Petekoha te ra whanautanga o
te Hahi Tapu puta noa i te ao. Ko te Hahi
tena e whakaponhia nei e tatou i roto i nga
whakapono, ara, i te Nga Apotoro, i to
Naihia.

Te Tikanga o te Hahi.

He mea pai kia mohio tatou ki te tikanga o
te Hahi. He mea tango mai tenei kupu no
te kupu Kariki "Κυριακή" tona tikanga "te
whare o te Ariki." E rua nga ahuatanga o
tenei kupu, he tinana wairua, he ropu tangata.
I te taha ki te mea tuatahi ko te Hahi te
tinana wairua o te Karaiti. He wahi no taua
tinana nga tangata katoa o te Hahi i runga i
te iriiri, kei te whangaia ano hoki ratou ki
nga mea wairua i ata whakaritea e te Karaiti.
Ko aua mea wairua ma nga tangata anake na
nga Pihopa i whakatapu e tuku atu ki te iwi,
no te mea na nga Apotoro nga Pihopa i wha-
kawhiwhi ki te mana. Ko te mahi nui a to
tatou Ariki i a ia i te ao nei he whakatu i te
Hahi. I whiriwhiria e ia tekau ma rua nga
Apotoro hei kohatu kaupapa mo taua Hahi;
a ko ia ano hei Kohatu Kokonga. I roto i
nga mea maha i whakahaua iho ai nga Apo-
toro kia mabia, koianei etahi, ara kia tahuri
ratou ki te whakaako ki te iriiri.

E marama ai tatou ki te whakaritenga a
nga Apotoro i te mahi i whakahaua nei ki a
ratou, ma te titiro ki nga pukapuka i tuhia e
ratou.

I te tau A.D. 33 ka kauwhau a Pita i te ku-
pu, a e 3,000 nga tangata i whakapono, uru

ana mai hoki ki roto i te Hahi, i te mea ka
oti te iriiri. I te tau A.D. 34 ka huri a Paora
ki te whakapono, a e mohiotia aua tona ngakau
nui ki te mahi i te mahi a tona Ariki. I
haerea e ia nga wahi katoa o Ahia Iti, o Ma-
keronia, o Akaiia, o Itaria tae atu ana ki Karia,
ki Hipania. Ko etahi ano o nga kai tubitubi
o mua i ki i whiti ano hoki ia ki Ingarangi,
engari he maha ano nga mea i whakahe ki
tenei korero, na reira e kore e taetae te ki i tae
ranei kaore ranei. Engari tera tonu pea e
tika i tae ia ki te whakatu i te Hahi ki reira,
he whaiti noa hoki te moana nana i wehe atu
a Ingarangi i Karia.

Ka kitea e tatou i roto i enei korero te
rereketanga o te Hahi i era atu ropu tangata
katoa, no te mea ko tona timatanga na te
Atua, he mea wairua, ehara i te tangata. Kei
wareware tatou ki tenei.

Te Whakapakanga i nga Piriti i nga Rikona.

I te tau A.D. 46 ka ata whakaaturia mai
te whakapakanga tuatahi i nga Piriti, ara i
nga Kaumatua, i te haerenga tuatahi o Paora
raua ko Panapa ki te kauwhau ki Ahia Iti.
E mea ana i *Nga Mahi* xiv. 23, "I whaka-
rite kaumatua ano raua mo ratou i tenei Hahi,
i tenei Hahi," &c. No mua atu te whakapa-
kanga o nga Rikona. Tokowhitu nga tangata
ingoa pai i whiriwhiria e te Hahi, mauria ana
ki te aroaro o nga Apotoro, a whakapakia ana
ratou i runga i te whakapakanga ringaringa.
Ko te mahi i whakaritea ma ratou he awihina
i nga pouaru i nga rawakore, he awihina hoki
i nga kaumatua. Ko te tikanga hoki o taua
ingoa o te Rikona he Minita awihina.

Te Whakapakanga Pihopa.

Kaore he kupu i roto i *Nga Mahi* a nga
Apotoro mo tenei take. Engari i tana puka-
puka ki a Taituha e hoatu atu ana a Paora ki
a Taituha i te mana mo te whakapa i etahi
tangata tila mo te turanga Pihopa, hei mahi
i te mahi a nga Apotoro. I tana pukapuka
ki a Timoti i tohutohu atu ano te Apotoro mo
te ahu o te tangata hei tu i te turanga Pihopa.
I mua atu o te matenga o Hoani i te tau
A.D. 100 kua tino tuturu he Pihopa he Piriti,
he Rikona nga kai whakahaere o te Hahi i
nga wahi kua taea e te whakapono.

Ko enei turanga e toru, ko te Pihopa, ko
te Piriti, me te Rikona te tahu o te Hahi,
mai ano i tona timatanga kua korerotia ake
nei, tae noa mai ki tona tinatanga ki roto o
Ingarangi, a tae noa mai ki tenei wa. He
penei hoki te tikanga o te kupu a Ikinatuu, a
te Pihopa tuatahi o Anatioka A.D. 100, i mea

ai mo te Pihopa, mo te Piriti, mo te Rikona, "Ko te wahi kaore nei e kitea kaore he Hahi."

Kaore i pai te reo tau i muri mai i te ma-
tenga o Hoani, o te Apotoro whakamutunga,
ka o te tipu a te Ha' i ki nga wahi katoa o te
Kingitanga o Roma. Ina te kapa whakama-
nana a nga Karaitiata i ana ra ki a Roma.
"No tauahi nei ano matou, otiia kua kapi i a
matou o rohe katoa, o taone, o moatere, o pa,
o turanga kaunihia: o paraki hoi, o huihai-
nga tangata, tae atu ki o whare whakawa."

Te Taenga o nga Romana ki Ingarangi.

He mea pai tonu kia mohio tatou ki te ahua
o Ingarangi i nga ra i timata ai te whakapono,
I mua atu o te tau A.D. 50 ka toka a Ingarangi
ki raro i te mana o Roma. No te tau 43 ka
tae a Karauria Hiba me ona kaupuke e 800 ki
Ingarangi, a whawhaitia ana e ia nga Piritani,
te iwi kainga. E wha tekau nga tau i wha-
whai ai, katabi ka riro i a ia te mana o te
whenua, a mau tonu taua mana o Roma ki
runga ki te whenua mo nga tau e toru rau.

Nga Turuiti.

Ko nga Turuiti he tohunga no nga karakia
Maori o Piritani. Nga korero maraota mo
nga Turuiti, me te ahua o ta ratou karakia, na
Huria Hiba, i kite pai hoki ia i a ratou mahi
i tona taenga ki Ingarangi i te tau n.c. 55,
ara e 55 tau i mua atu i a te Karaiti. E ki
ana ia he tangata tino matau nga Turuiti ki
nga rikanga tawhito, ara ki nga tikanga katoa e
taea ana te mohio e te tangata i ana ra. E mea
ana hoki tetahi whakatauki o ana ra, "Kaore
tahi he mea i matau, ko te Atua anake me te
Turuiti Tapu." Ko te Turuiti te kai whakawa,
ko ia te kai tohatoha i nga mahi katoa e mahia
ana e te iwi, ko ia ano hoki te kai whakaako i
nga tamariki. He tino nui tona mana i runga
i te iwi. Ko to ratou karakia, karakia tonu
ai ki waho, ko nga wahi watea i roto i nga uru
puia rakau nga wahi tino pai. Hangaia ai e
ratou he aata kohatu ki nga wahi pera, hei
tahunga na a ratou whakahere. E kitea ana
ano inaianei i etahi wahi o Ingarangi nga putu
kohatu, nga tohu o te karakia o nga Turuiti.

Ko te reo o nga Piritani he Kereti. He
reo nui tera no te whenua katoa puta noa ki
Airana ki Kotarani, tai noa atu ano hoki ki
Karia, ara ki te whenua o te Wiwi e karangatia
nei inaianei ko Paranihi. No nga Romana
ko te reo Ratina; no nga Hakona, ko te reo
Hakona; no nga Teimi, ko te reo Nohi; no
nga Nomania, ko te reo Wiwi; ko nga kopura
e rima enei i tipu mai ai te reo Ingarahi e
korerotia nei i tenei ra.

HE RONGOMAI NO HERETAUNGA.

I TE O O nga ra o Hume nei ka mate a
I Whaitua, te koka o Taranaki Te
Uamairangi. I mate tonu ki tona kainga ki
Obiti, Heretaunga. He roa ano a ia e wha-
whai ana ki tona mate, a ka ngaro nei. Ko
tetahi tonu tenei o nga wahine rangatia o roto
o Heretaunga nei puta atu hoki ki nga rohe o
Te Arawa. I tangihia ia ki Omahu. He
maha nga tangihanga o ia hapu, o ia hapu o
Heretaunga ake nei, puta atu ki Otaki, ki
Patea, kia Taupo, ki Te Arawa, me era atu
wahi i tae mai ki Omahu. Kotahi wahi ia e
takoto ana i Omahu, a mo te Ratapu te 16 o
nga ra ka maoria ki te Waipatu, a i te ahiahi
ka rehua. I tapuketia tonuia ki runga ki
tona rangatia, ki a Te Uamairangi. He
tokomaha nga tangata Pakeha me nga tangata
Maori i tae mai ki tona nehanga. Ko nga
Miriata me nga kai karakia na ratou i teka;
ko Rev. Aata Wiremu, H. Manaro, W. T.
Pereira, Hoera Rapana, mo Tamati.

I te 21 o nga ra o Mei ka mate ki Porangahau
a Henare Te Atua. He tangata tangata-
tira, he tangata rongonui hoki no roto mo enei
takiwa puta noa ki Waitarapa, ki Whangarei,
ki Taranaki tae atu ki Tuhoe me era atu wahi.
He tangata ia i whai i nga tapuae o nga ti-
puna, ara he mohio ki te korero i nga korero
o mua. He ari ia no nga tangata na ratou
nei i whakakoto tetahi rohe e karangatia ana
te ingoa ko te "Pootiririkore." I whakaturia e
ratou te whare mo taua rohe, ka huaina te
ingoa ko "Tapururu," ko te taketake ko te
"Rongomaraeroa." Ko te whakatauki o roto
o tenei rohe ko tenei: "Ko te iwi ma te kuri,
ko te kiko me te motu ma te tangata." Ko
nga whakamarama mo enei ingoa ko enei e
whai ake nei:

Pootiririkore.—Ko te riri me te kimo kia
kua e mahia i roto i tenei rohe.

Tapururu.—Nga kimo katoa o mua me muru,
ara nei tapuru katoa ki roto ki a Tapururu.

Hautokohakoha.—Ko nga tangata o tenei
rohe kia nobo tonu i runga i te hakoakoa, ara
kia kohakoha tonu ake, ake, ake.

Rongomaraeroa.—Ko te rangemarie, me te
aroha noa ki te tangata hei taonga pumau mo
roto i tenei rohe ake, ake, ake.

Te whakamarama o te whakatauki, "Ko te
iwi ma te kuri, ko te kiko me te ngako ma

te tangata." Ko te maua, ko te riri, me te kino ma te kuri; ko te pai, ko te aroha, me te rangimarie ma te tangata.

I roto i nga wa o te poui, o te pakanga ka mau enei kaumatua ki tenei whakaaro nui, ka takoto hoki tenei rohe. Ko te hua tuatahi o tenei tikanga nui ko Te Kooti. I tenei wa ko te moni a te Kawamatanga i runga i te upoko o Te Kooti £1,000. I roto tonu i tenei wa ka whakatika ake a Henare Te Atua ka haere ki a Tuhoia, ka mauria mai e ia a Te Kooti, a noho ana ki roto ki a Tapurutu. Ko te maunga tenei o te rongu ki a Te Kooti. Koiaenei nga mahi a tenei tangata a Henare Te Atua. Haere ra e koro! haere ki o matua, ki o tipuna.

HE TAPUAE MOA.

I TERA marama ka kitea etahi tapuae moa ki te ngutuawa o Waikanae, he awa iti kei Turanga nei. Kua kitea noatia atu etahi tapuae pera i mua, engari kaore nga tangata o nua ra i tino whakapono, he tapuae tika tonu ranei, he mea mahi noa ranei na te tangata. Ko nga tapuae nei i runga huapapa, kaore hoki i te takoto noa i runga, engari i nga whakapaparanga o roto o te huapapa. Ko etahi o aua tapuae i kitea i te whakapaparanga 18 inibi te hohonu, ko etahi no te whakapaparanga e toru putu te hohonu ki roto o te huapapa. No konei i tuturu ai te whakaaro o nga tangata na raua i kite, he tino tapuae moa tonu enei, ehara i te mea mahi na te tangata, kaore hoki te tangata e tac atu ki tera wahi o te huapapa mahi ai. E 20 katoa nga tapuae i taetae te kari, he mea tuituku te huapapa ki te koropa, ka kitea aua tapuae. Ko te ahua katoa o te tapuae moa aua mea, ko etahi he nunui, ko etahi he ririki. I meihatia ano te tawhitiwhiti o aua tapuae a kitea ana he rite tonu te tawhitiwhiti nga tapuae nunui, hei whakaatu mai kotahi te manua nona aua tapuae. He rite tonu ano hoki te tawhitiwhiti o nga mea ririki iho, ka mohiotia he manua ke ano nona era. Ko etahi he ririki iho ano. Ki te whakaaro a nga tangata na raua nei i kite e toru nga manua no ratou aua tapuae. E mea ana ano raua tera atu ano etahi tapuae kei taua wahi mehemea ka ata karia ano, engari kua tae atu hoki te huapapa kei te tahaataha o te awa, kua uaua ki te mahi. He ara tereina, he mira mahi rakau hoki kei te taha o taua wahi, na konei i uaua ai ta raua mahi. Mehemea kaore, tera raua e whai haere tonu i taua huapapa. Ko nga meha o nga tapuae nunui 12 inibi te roa 14½ te whanui. Ko nga

mea ririki iho 12 inibi te roa e 6 inibi te whanui. Kua oti katoa aua tapuae te mahi ki ro kahi, a kei tetahi o nga toa i Turanga nei e takoto ana hei matakakitanga ma te tangata. Te mea nana i whaka tuturu te whakaaro ki enei mea, he tapuae moa tonu na nga korero he kainga moa tenei i mua, ara a Turanga nei. I kitea ki konei te iwi noa tuatahi tonu i kitea e te Pakeha, a mauria ana taua iwi ki Ingawangi. Ko te tangata nana taua iwi i kite ko Kure, no te tau 1855 i kitea ai. I kitea ano hoki ki konei tetahi heki moa i nga ra o mua. Ina koa e mau ake nei nga korero a tetahi Pakeha mo taua heki. Ko nga korero nei i tuhia e taua Pakeha i te tau 1859.

"I kitea tetahi heki a tenei manua nui e takoto ana i te taha o nga iwi o te manua, ko taua heki e takoto pai tonu ana. Ko te roa o taua heki 12 inibi, ko te porotaka e 27 inibi. Kua kitea ano hoki etahi marunara heki i etahi atu wahi, a na enei i tika ai te ki kaore e rahi te potae tangata hei paepae mo te heki moa.

Ko te manua whakamutunga i kitea e ora ana no te tau 1650."

Ko te tangata nana nei enei korero he apiha no nga hoia i te wa o nga whawhai nei, ko Meiha Tamehana tona ingoa.

Ko nga tangata na raua nei i kari nga tapuae nei, ko W. Kawhe raua ko Tumaha. He tangata tino mohiotia a Kawhe e te Maori, he kai whakamaori hoki no te Kooti whenua Maori. He tangata ngakan uui ia ki te kahi i nga mea penei. Kei a ia e takoto ana tetahi heki moa, ki tona ki he nui ake taua heki i tenei e korerotia nei e te Pakeha i runga ake nei.

PITOPITO KORERO.

Kei te korero o te Paremata o Ruhia kia whakaarohia tetahi mokete, hei utu mo nga manuaa hei tiaki i a ia. Ki tona whakaaro kei te kaha haere mai te iwi e tata atu ana ki a ia, kati heoi ano te mea hei tiaki i a ia he manuaa. Ko tona whakaaro he tono kia whakaarohia he mokete kia 50,000,000 pauna, a kia whakapaua katoatia hei hanga manuaa.

I kitea tetahi toki Maori ki Hakere Paaka, wahi takaro o te taone o Otautahi. He kohatu taua toki, 10 inibi te roa. E kua ana he hanga atahua te waihanga o taua mea, hei tona mata rahirahi noa iho. E kua ana e nga tangata mohio he wahi huinga tera no nga Maori i nga ra o mua. Kua hou tu taonga e te tangata nana i kite ki te whare whakakite-kite, ki reira takoto ai hei matakakitanga ma te tangata.

NGA RONGO O TE PAREMATA.

NO te Taite nei te 27 o nga ra ka tu te Paremata. I karangatia nga mema katoa ki te whare o runga, kia rongo ki te whaikorero a te Kawana. Kaore ano i whakaturia taua whaikoreto, kia puta rano pea nga korero a te whare mo reira, ka tahi ka whakaturia. Kei te nobo takata kata nga taia e rua o te whare mo te ra e motini ai a Te Māli i tona motini kaore e tika teni Kawanatanga hei whakahaere i nga mahi a te Iwi, no te mea kaore i a ia te tokomahatanga o te tangata. I motinitia taua motini i tera tunga o te Paremata, kitea ana i te pootitanga riterite taua nga taia e rua, na te pooti a te Pika ka ora te Kawanatanga. Kei te whakaaro a te Māli kua kaha ke ake ia inianei, ko te Kawanatanga kua ngoikore; me te mea nei hoki kua puta atu ki waho etahi o ona tangata kaha. Ko te Kawanatanga kei te he teka noa nga korero a te Apitihana e mea nei kei te ngoikore ia. Kati ko te ahua inianei kaore i tiro mohiotia, kia tae rano ki te wa e koiritia ai taua motini.

I muri i te whaikorero a te Kawana ka hoki mai nga mema ki te whare, ka timata ki te mahi i nga mahi tuatahi o te whare, ara he whakatakoto motini mo etahi pire e hiahiaia ana kia pahitia, mehemea he mea hou; kia menemanatia ranei, mehemea he mea tawhito. Ko tetahi o nga mema o Karana e wha ona motini i whakatakoto ai: he whakaatu nana tera ia e whakatakoto i etahi pire e wha hei mahinga ma te whare. Ko ana pire e pa katoa ana ki nga tangata mahi. Ko te mea tuatahi, kia utu te Kawanatanga i te tangata kua rima ana tau ki Niu Tireni nei, i te wa kaore he mahi a taua tangata. Kia whiwhi ia ki te mahi ka utu mai ai i ta te Kawanatanga. Ko te tuarua, kia kua te utu mo nga tangata mahi katoa e heke iho i te £3 i te wiki. Ko te tuatoru, kia kua hei hoatu ki te tangata nga moni o tona whenua ehara nei i tana mahi i hua mai ai. Ara ki te hokona mai e te tangata tetahi whenua, a muri iho ka hokona atu e ia, e tika ana kia hoki atu ki a ia tona moni katoa i utu ai mo taua whenua; apiti atu ki te wari tika mo ana mahinga, ko nga moni i runga ake i enei me tango e te Kawanatanga ma te iwi. Ko te mea tuawha, mo nga Kooti whakariterite i nga raruraru a nga tangata mahi, he whakaatu mai i tetahi huarahi mahi

ma ana Kooti e taea ai nga tu ahua raruraru katoa e ara ake ana. Tera ana ano etahi motini i whakahaerea.

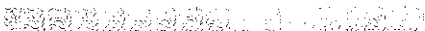

NGA WHENUA MAORI.

TE WHAIKORERO A TE PIRIMIA.

I TE whaikorero a te Pirimia i Opanake i taua whakahaerea e ia te ahua o te mahi ma te Kawanatanga i ana mahi huihua. I roto i taua korero ka puta etahi kupu ana mo nga whenua Maori, he whakaatu ana ki te Iwi i nga mea kua oti i te Kawanatanga te mahi, me nga mea hoki kei te tumanako atu kia mahi. I teni tau ka taha eke nei, i te 31 o tona Maehe si te 31 o teni Maehe, ka 336,000 nga eka kua rihihia, e 219,887 nga eka kua hokona, o enei e 91,711 nga eka kua hokona ki te Kawanatanga. Kei te whakamere ano te hoko ki te Kawanatanga o etahi 30,000 eka. I te tau 1911 ko te nui o nga eka whenua e toe ana ki te Iwi Maori e 7,137,215 eka. Inianei kua heke iho ki raro iho o te 6,795,822 i te mea kei roto i te nei nga eka kua hokona atu nei ki te Kawanatanga. O enei e 4,392,427 nga eka i whakamahia, e 2,403,395 kaore ano i nohoia. O te wahanga whakamutunga nei 100,792 kei te takoto papatipu, engari kei te mahi nga Kooti Whenua Maori i nga painga. O nga eka e 3,802,880 kei te Taiwhakarunga (Taiwhakararo ki te Maori) o Karana i te tau 1908, e 791,881 ano nga eka i nga Maori. Mai i taua tau ki inianei ka 209,893 nga eka o nga Maori kua tiro i runga i te tikanga rihi, i te hoko hoki. E 234,408 o te toenga iho i kiia e te Tante-Ngata Komihana kia whakamahia i raro i te Tekiona 16 o te Ture Whenua Maori, 1909. Ko te toenga iho he whenua kikokore.

E ki ana te Pirimia kei te rapua tonutia e te Kawanatanga te huarahi e mamai ai te whakanohonoho i nga whenua Maori. Ki tona whakaaro tonu ko nga whenua Maori e toe ana me whakahaere ano ne whenua no te Karana. Ko whenua papatipu me tango ki te Karana whakahaere ai, hei muti iho ra ka whakahaere ai nga kooti whenua i nga taikata o nga tangata e pa ana. Ko nga whenua maori katoa e tukua ana hei whenua whakanohonoho me taake hei utu rori.

HE AITUA.

Ki te Etita o Te Pipiharaurora.

HE TIMA I PAEA KI RUNGA TOKA.

I WAENGANUI po o te Ratapu te 23 o nga ra o Hune nei ka paea tetahi tima nui ki runga toka i Turanga. Ko te ingoa o taua tima ko te "Ta o Kanata." He tima mau mihi whakamatao ki Ingarangi. Ko te taumaha o taua tima 10,000 tana. No te ata o te Hatarei i tae mai ai. I te Ratapu ka puta tetahi hau kaha, me te kino ano o te moana. Ehara taua hau i te mea pumau, engari puta purekereke mai ai. Ka tata atu ki waenganui po ka kaha rawa te hau, me te tu o te ngaru, i tera wa ka whakaaro te kapene ki te haere ki waho o te moana, ka whakahaana e ia kia whakapata te tima mo te haere. I taua wa ka tae mai te whakamatao kei te pae haere te tima, i muri tonu iho i tera kua rangona te ekeanga o te tima ki runga toka. Ka mahi noa nga mihi nui e rua ki te mea ra kia maunu kore rawa i taera. Katahi ka makaha ano tetahi o nga haika. Ka mahi tera ki te tutuku rakete kia mohioa atu e nga tangata o uta te aitia, i te kaha o te hau me te matangai kaore i tino rongona ana rakete. Otira he maha ano nga tangata e noho ana i te taha tai i rongu, a noere ana ki te utaki. E rua nga tima riri ki whakamatao ki te haere ki waho, engari ko tetahi i hoki mai, ko tetahi ano i haere tonu tae atu ana ki te taha o te tima, kaore ra te taha rawa. Na taua tima i mau mai te korero o te tima, ko taua korero kia whakaaturia ki Poneke te rongu o te aitia kia tukua mai te tima a Terawhiti hei to i a ia. Te taenga mai o taua tima ihi ka waeatia taua korero. I te ata o te Manei a po noa, he haere tonu te mahi a te tangata kia kite i tenei mea hou. E toru o nga rua o taua tima i ki i te wai, ko etahi atu wahi kei te ora katoa. Ko te wahi kei runga toka ko waenganui. No te ata o te Manei ka mauria atu te haika nui, ko tera kei te whakapumau i tona tu. Ko te mahi inaianei he whakaboki mai i nga utanga ki roto i te whare whakamatao. Kei te haere tonu te mahi, i te po i te ao, kia awe te toia i te mea e pai ana te moana. I hoboro tonu te putanga mai o tenei hau, i hoboro tonu hoki te ngaromanga. Na konei te tima nei i mate ai, na konei ano hoki i ora ai i te mea ka eke nei ki runga toka. Kei te pai te moana inaianei, kua tae mai hoki a Terawhiti hei to. Kei te haere nga mahi.

E HOA tena koe. Tenei etahi kupu toru-toru nei, mau e mau atu ki ou marae e tau ai koe. Tenei tetahi aitia i pa ki Waikare nei. Tokorua nga tangata he mahi taiepa ta raua mahi. I te Hatarei ka ki atu te Pakeha ki te Maori kia haere raua ki te patu poaka, ka whakaae atu te Maori. Katahi raua ka haere, ka whakawhiti i tetahi awa, ko Waikaretabeke te ingoa. Ko taua whakawhitinga he whakawhitinga no nga tipuna o taua tangata. Kei reira a Hauumapuhia e noho ana. Ko te tawihia tenei o tenei moana o Waikaremoana. Kei reira te whakawhitinga ki rawahi o taua awa. Katahi raua ka haere ki te ngahere. Ka mate ta raua, poaka ka wahi, ko tetahi taha i te Pakeha, ko tetahi taha i te Maori. Ka hoki mai hoki raua ki te raua kainga, ka tae mai ki te whakawhitinga. Ko te wahi whaiti tenei o te awa. E rua nga rakau o te arawhata whakawhiti, no nga tipuna mai ano taua arawhata a tae noa mai inaianei. To taua taenga mai ki taua arawhata ko te Maori i mua ko te Pakeha i muri. Ka taka te Maori ki ro wai mate tonu atu. Katahi te po, me te ra ki ro wai, ka kitea e nga Pakeha, ka mauria mai ki te pa Maori. Ka tangihia e taua iwi to ratou tupapaku. Ko te ingoa o taua tupapaku ko Wirinoo, ko ona tau ka 28, tokotorua ana tamariki. He uri taua tangata no tenei tipuna no Pakitaa, no Tuhoe hoki, oira no nga tipuna katoa.

Ki a Te Tuhi Pihopa. I kite au i to whakahaere mo te whare-wananga a te Whataboro, mo nga waka. Maku e ki ake kei te he hoki tohau whare-wananga. Ki toku whare-wananga he waka kotahi tonu a Takitimu raua ko Horouta. Heoi ano,

NA TIPARE WINITANA.

Kei te whakaurua e te Kawanatanga tetahi huarahi e taera ai te tuku ika, te tuku hua rakau ma te Pahi. He mea hou tenei, engari te ahua mo nga kainga anake kaore i tawhiti rawa atu i te taone i tukua atu ai.

Kei te whakahaerea e Tiaina inaianei tetahi mokete nui e £60,000,000. Ko tenei moni nui hei utu i nga hoiia, hei hanga hoki i ona rerire. Kei te moketia mai e ia tenei moni i a Ingarani, i Paranihi, i Tiamani, i Merika, i Ruhia, i Tiapani hoki.

TA HONE ROKANA KEMARA.

TE MATUA O AKARANA.

"KAHORE ianei koutou i matau, he rangatira, he tangata māi, kua hinga nei inaianei i roto i a Iharaia. No te ata o te Haterei te 22 o nga ra o Hune nei ka puta nga whakaatu māi o Akarana kua mate a Ta Hone Rokana Kemara, te matua o Akarana. He mate pai tona, he mate kaumatua, he mate rangimarie hoki. I mate i te wa e moe ana, kaore he kori, kaore hoki he aue i te wa o tona haerenga. He kaumatua tenei i whakamatou ki te awhina i te katoa, i te pani, i te pouaru, i te rawakore, ki ana moni, ki ana whakahaere, ki ana mahi. Tona taonga nui i tuku ai ki te iwi o Niu Tirenī, hei wahi takarotanga mo te katoa ko Maunga Kiekie, ko te ingoa inaianei ko Kanawāra Paaka. Kei te taone o Akarana tenei whenua, ko tona rahi e 300 eka. Tetahi whare nohoanga mo nga tamariki pakupaku, i te mea kaore e taea e o ratou akē matua te tiaki, no tera tau i hangaia ai ki te iwi. He mea pai kia koreroitia nga tu tangata penei, ehara i te mea mo a ratou mahi aroha anake i mahi ai, engari hei whakaatu tonu māi ki a tatou ki nga whakaitipurangi e tipu ake ana, i te ahua o nga tangata na ratou nei i whakanoho tuatahi a Niu Tirenī. Kua ngaro haere tera tu momo tangata, kua mahue iho ko nga whakaaro kore nei, ko nga apo nei.

Ko tenei tangata i puta māi i nga kawai rangatira o Kotarani, no te hapu nui o nga Kemara. Ko tona tipuna ko Ta Heni Kemara. I whanau ia i te 3 o Nowena, 1817. I tae ia ki nga kura nunui, a pahi ana i te whakamatautau mo te kura Takuta, ka riro māi i a ia te tohu M.D., F.R.C.S. Engari kaore ia i roa e mahi ana i tana mahi ka kumea e te biabia haere kia kite i te whenua. I te tau 1838 ka haere māi ia ki Ahiereiria. No te korenga e pai te whenua o reira ki tana titiro ka ahū penei māi ki Niu Tirenī. Tona taenga māi ka noho ki Karamaina, no te rongonga ki nga korero whakapai mo Waitemata, ka haere ki Akarana, kaore ano i nohoia e te tangata i taua wa. I Akarana ia i te wa i tae māi ai te kaupuke o te tumauki Pakaha o Niu Tirenī, i ahua māi i Kororareka. Ko te haere māi ki Akarana he hoko i te whenua i nga Maori kia whakaturia he taone mo nga Pakaha ki reira, kia nukuhia māi ai te mana o te Karauna i Kororareka ki Akarana. E ki ana ia i whawha rawa ia ki etahi o nga awherangi i hokona ai a Akarana. No tona taenga māi ki Akarana, ka mahue i a ia tona mahi

Takuta, ka whakaturia e ia he toa nui ma raua ko Paraone. I te tau 1858 ka marena ia ki a Ema, tamahine a Ta Hone Wirihana. I te tau 1840 ka whakaurna ia hei mema mo te Kaunihera tuatahi o te Koroni. I te tau 1856 ka tu hei mema mo Akarana ki te Parematua. I tae ano ia ki roto i nga whawhai, ko ia hoki te kai whakahaere i nga ropu hoiu. I te tau 1900 ka whakaturia hei Memā o Akarana hei powhiri i te Tinka o Ioka. I taua tau ano ka tapaea e ia a Maunga Kiekie ki te taone o Akarana, hei taonga ma te katoa mo ake tonu atu. Mo tenei me era atu o ana mahi pai ki te taone o Akarana, i kite nei ia i tona whanautanga, i te wa i tipungia ai e te rakau, a tae noa māi nei ki tona pakaketanga. Ki tona tunga he taone nui whakamarahara mo Niu Tirenī, ka kua ia he matua o Akarana.

I te taenga o te rongu ki nga wahi katoa o Akarana kua mate tona matua, kotahi tonu te whakaaro i tae māi ki roto ki te katoa, me kawo tona tinana ki te tihī o Maungakiekie nehū ai. I te waea taenga māi a te Mātā mo nga mea o te Koroni i pera ano tona korero, i mea māi ano ia ka whakaaritia tana whakaaro e te Kawauatanga. Ko te hihihi ano tenei o taua kaumatua i a ia e ora ana. Kua kua tuturu ki reira ia matakikiti iho ai ki nga whakaitipurangi o muri i a ia e takaro ana i runga i te whenua, i hoatu nei e ia hei peratanga mo ratou.

Kua puta te wira a Ta Hone R. Kemara, eke tonu ano ki ta te iwi i whakaaro ai tera e waiho e ia tetahi aroha mana ki te iwi. Ko nga bebewehenga enei o tona wira i pa ki te iwi, tera ano te wahi mo tona pouaru raua ko tona huatahi wahine. E £7350 i waiho iho ma nga tangata mahi o roto i ta raua toa nui ko Paraone; £1000 ma nga kai mahi o tetahi toa ano na raua ko Erenewhiri; £5000 ma te whare ako i nga kapo; £2000 ma nga mimita o tona Hahi he iti te oranga; £2000 ma nga herehere e puta māi ana i te herehere; e £500 ma te mea kotahi o nga whare e tora o te Harawehiana hei tiaki i nga tangata e mate ana i nga raruraru o te ao; £1000 ma te ropu tiaki turoro; £3000 ma te Pouri tiaki i nga tamariki pani; £500 mo te whare whakakitekite o Akarana; £500 ma te Ropu tiaki i nga wahine i nga tamariki; £20,000 ki te Kareti o Akarana, kia whakaturia he tangata matau hei ako i te mahi ahuhenua; £35,000 hei utu i nga tangata tiaki o Maungakiekie, ara o Kanawāra Paaka. £5000 mo tetahi Kohatu whakamaharatanga ki te Maori kia whakaturia ki te tihī o Maungakiekie. Hui katoa tona moni i waiho ai hei koha mana ki te iwi £84,350.

PITOPITO KORERO.

Kua marena a Rore Notarana, te tama a Rore Ranapare, Kawana o Niu Tireni. Ko te ingoa o tana wahine ko Hiria, te tamahine na Ta Raniera Kupa.

Tata tonu te tupono he aitua ki te Pirimia raua ko te Honore Makitanara. Tokorua raua kaore i aitua, engari i honea noa mai i roto i te mate. Ko te Pirimia i ahua atu ki Akarana i runga tereina, e haere ana ia ki nga takiwa o Hauraki. Kotahi haora ia e whakanga ana i Akarana i tona taenga mai ka haere a. Ka whakaaro ia me haere ia ki te titiro i nga mahi o te waapu o Akarana, ko te ranga tira ano o nga waapu tona hon haere. Ka tae raua ki tetahi o nga tina e ruke ana i ona taonga ki uta. Ko te tina nei he tina nui, ko raua kei te korero haere i runga i te waapu i te taha o taua tina. Kaore raua i te titiro ake ki runga i a raua. Tera nga taonga o te tina nei kei te heke iho i runga i te buti. Kaore raua i kitea mai e te kapene i te tuatahi kitea rawatia mai kua tata tonu te tae ki raro i nga mea ra e heke iho ana, kua kore e taea te pupuri. Karanga toa mai te kapene kaore i rangua. Na nga mea ra tonu raua i whakaoho, harakukungia tangatia te potae me te koti o te Pirimia. E rua noa hoki inhi i toe atu kua hangai ana mea ki runga ki a ia, kua mate ia. Tena koa i runga anake i tona potae, i tona koti na nga tohu o tona honeatanga.

Ko Makitanara kei mate ai ki tera motu. I haere ia kia kite i te mahi a nga tangata i te raiga reriwe nui o tera Motu, he mimita hoki ia no nga mahi. Ko te wahi i tae nei ia kei Waiau. Ko te mahi i tona taenga atu he wawahi i te huapapa kohatu ki te paura. I te whakaaro o nga tangata kia kite te mimita i tetahi wabanga nui i te kohatu, ka mahia kia nui ta ratou rua, kia nui hoki te paura. Ka haere ratou ki tawhiti, engari ki tetahi wahi pai matakitaiki mai ai. No te pakutanga kaore ratou i kite pai, i te mea ka kite atu ratou i te mahi a te kohatu e rere ana mai ki te wahi e tu atu ra ratou, he nunnu etahi, ko etahi he ririki. Ka omaoma ratou ki te wahi pai. E kii ana he hanga whakamiharo to ratou honeatanga, e rere ana hoki te kohatu i tetahi taha, i tetahi taha o ratou i a ratou e oma ra. Ko Makitanara i honea noa i tetahi kohatu

nui, ko tona waewae rawa me tona potae i pa, engari he mea ririki hoki era.

Kei te mahi tonu te tahae i Akarana, kaore ano he wiki i hapa noa te haere o nga rongoro he tahae kei Akarana. Ko tetahi tahae i tae ki te runa o tetahi hotera e nohoia ana. Ka riri raua i te po, honea atu ana ia. I muri mai ka mau tetahi i te rangatira o te Hotera i roto i tona runa, i raro i tona moenga. Ka riri raua, a mate iho taua tahae i te rangatira. Ko te mea tera i mau, a kei te herere e noho ana.

ETAHI O NGA MOTINI I TE HUI O TE PIHOPATANGA O AKARANA, 1912.

Na Aperahama N. Pahewa raua ko Riapo Puhipi :

"Kia kohia he moni e nga Maori o tenei Pihopatanga mo tetahi tohu whakamahara tanga kia Rev. Hone T. Papahia hei Parahi, otira hei ta te Hui e whakaaro ai he mea tika, me whakaatu kia kohia e ia kainga e ia kainga ka tuku ai ki te komiti tiaki kia Rev. M. Kapa, Rev. H. M. Ruarangi, W. M. Kapa."

Na Rev. M. T. Taurere raua ko Matiu Harawira :

"Kia puta he kupu riri, whakatupato hoki ma tenei Hui, kia whakamutua rawatia nga kai-karakia, me nga tamariki rangatira te hau-rangi me te korero i te reo kino, kei toia e ratou nga tangata ngakau rahirahi i roto i te Hahi ki te kino."

Na Mete Keepa raua ko Riapo Puhipi :

"Kia puta he kupa whakahau ma tenei Hui kia awbina kaha nga iwi o enei takiwa i nga kura o a ratou tamariki i Tipene me Wikitoria, ki te tuku kumara, paukena, me nga awbina penei e taea e ratou."

Na M. W. Kapa raua ko Rev. H. A. Hokena :

"Kia tapiritia he tekau pauna i te tau ki te tahua o nga Minita penihana."

Na Mete Keepa raua ko Rev. M. T. Taurere :

"Kia waiho ma te Komiti o te Hahi e whakatikatika nga tamariki o Raro nei e puta mai ana i nga kura ki te rapu mahi ma ratou i Akaana kia iti ai to ratou hoki iho ki muri nei."

Na Rev. H. A. Hokena raua ko Riapo Puhipi :

"Kia puta he kupu whakapai ma tenei Hui mo nga Ropu Wahine e kaha nei ki te turaki i te waipiro me nga mahi kikino."

HE KOHURU NO TE KAHA.

I TE Weneri te 12 o nga ra o Hume nei ka tae mai nga rongu o tetahi kohuru kino rawa no Te Kaha, i patua ai e te tuakana tona ake taina, i tata ai ano hoki etahi atu tokorua te mate i a ia. Ko nga tangata o te raruraru nei ko te whanau a te Wi Repa, ko te Hamana, ko Tamehana, ko Tuhitara me te Pakeha. Ko te putake o te raruraru, he riri na ratou na, engari na te kai rangatira nei na te waiapiro i whakakaha te ngakau, te tukunga ilho kotahi i mate, tokorua kei te Hohipera, ketahi kei te whare herehere. Ko nga korero tenei a nga kai korero i te whakawatanga o taua raruraru i Opotiki. Ko Te Hamana raua ko Tamehana kaore i te tino pai ki a raua i taua wa, mo ta raua kuanataraki te take. I te Weneri i puta ai te raruraru, ka tae mai te Pakeha, ko Maurana te ingoa, ki te kainga o nga Wi Repa. E ono ona pouama wehike i mau mai ai. Ka kainga e ratou ka pau, ka haere ano te Pakeha nei ki te tiki i etahi atu patara e ono. Ka pau etahi o enei ka haere te Pakeha nei raua ko Mahuka ki roto i te Kauta ki te kai ma raua. Kua po i taua wa. Rokohanga atu e raua i reira a Te Hamana me Tamehana, ko Tamehana e riri ana ki tona tuahine kia a Te Owai, mo tona wahine te take. No te kahanga o a raua korero, no te meatanga o Tamehana kia patua e ia a Te Owai, ka uru atu a Te Hamana ki roto. Kua riro ma raua te kohete, riri tonu atu. Ka wawaotia e Mahuka raua ko te Pakeha. Ka puta a Te Hamana ki waho. Kaore i roa ka hoki mai ano raua ko te tuakana ko Tuhitara. Rokohanga mai e kowhete ana ano a Tamehana raua ko te tuahine. Ka riri ano nga tokorua nei. No te kahanga o te riri ka rere atu a Tuhitara me te Pakeha ki te wawao. I taua wa ka mauu i a Tamehana tona oka ka okaina tona taina a Te Hamana, i haetangatia ko te puku. Ka karanga tera kua werohia ia ki te naihii. Ka werohia ano hoki a Tuhitara raua ko te Pakeha, ko te ringaringa me te waewae to Tuhitara, ko te waewae to te Pakeha. Ka tangohia e te Pakeha te naihii ka patua e Tuhitara a Tamehana, ko tona patu e ki ana ia, he patu tonu atu kia hemo. Ka mate ka tahuri ki te mahi i a Te Hamana kati kaore i taea te mahi. Te hokinga ake o te koikiwi o Tamehana ka whakatika, ka oma, mahara rawa ake nga tangata kua ngaro. Ka mauria a Te Hamana me nga tokorua i werohia ra ki Opotiki, ki te Takuta. Kaore a Te Hamana i roa ki Opotiki ka mate. E toru nga ra o Tamehana ki te huna ka hoki mai ki te kainga, ka tuku atu i a ia ki roto i nga

ringa o te Ture. Inaianei kei Akarana ia, e whanga ana ki te Hupirimi Kooti. Ko te Pakeha i whainatia e te Kooti i Opotiki mo nga moni £25, mo tona mauranga waiapiro ki te pa. I aroha te Kooti ki taua Pakeha, no te mea ko ia ano tetahi o nga tangata i mate. I korero marama taua Pakeha i tona raruraru, kaore i huna, me tona whaki ano i te mo i tona poui. Kei te Hohipera tonu raua ko Tuhitara e takoto ana. Tetahi rongu kino tenei:

"E te wairua e noho nei i roto i te wehike, ki te kore he ingoa ke atu e mohiotia ai koe, maku koe e hua ko Hatana."

HE POWHIRI KAWANGA WHARE.

TE ARAROA,
22 Aperira, 1912.

KO ahau tenei ko Matariki ka whakatatare atu nei i te paewai o te moana. Ko toku munga he kapua kei te ngahere, koiana hoki hei whakaatu ki a koutou i te mui o nga uri a Rehua, i mahue ake nei i au ki nga whakatakere o te moana. He tau pai: ka mahora nga tohu ki uta, ka hua ki tai. Ae ra, karangatia he huihuinga tangata! Kia tere! Kia tere!

Heoi ano na te koutou hoa na Matariki.

He awhina i te kupu whakahaui. Ae ra, ka awhinatia ano.

Haere mai! Haere mai! e nga hoa aroha, o ia marae, o ia marae, ki te hui a o koutou hoa pononga ka tu ki Tauranga koau, wahi o Te Araroa, a te 19 o nga ra o Hurae, 1912. Haere mai i runga i te whakatauaaki a Te Whakatiri o ki nei:—

"E nui e te whaingā kai, e tau e Tamaiwaho."

Me tenei hoki—

"He huruhuru te manu ka rere,

He ao te rangi ka ahia."

"Ahaha! uwhia mai ra o kanohi ki te rau o te nooti, e ki te mohi o te Kingi i au e hei."

Heoi. Na o koutou hoa, i roto i nga mahi o te whakapono

Wi Taotu
Rupaha Konia
Tame Kiwara
Te Ara Makutu
Tatari Putaauaki
Arapeta Piri
Tamaiti Tarete
Huiipara Huihii
Karauria

Harawira Karaha
Wahapeka
Maki P weherua
Renata Pereto
Henare Pereto
Harana Tipuna
Tamata Te Pei
Mita Haue
Huihona Apanui

1912.

HURAE.

Ra 15 ka ● ah. 4301.4 Ra 29 ka ○ 3h. 58m.4

1 M
2 Te
3 W
4 Th
5 F
6 S*Nohopuku.*7 **Ratapu 5 i muri i to te Tokotoru.**8 M
9 Te
10 W
11 Th
12 F
13 S*Nohopuku.*14 **Ratapu 6 i muri i to te Tokotoru.**15 M
16 Te
17 W
18 Th
19 F
20 S*Nohopuku.*21 **Ratapu 7 i muri i to te Tokotoru.**22 M
23 Te
24 W
25 Th
26 F
27 S**Hemi, Apotoro.***Mutuaratanga, Nohopuku.
Whakapano o Atanaiti,
Nohopuku.*28 **Ratapu 8 i muri i to te Tokotoru.**29 M
30 Te
31 W

HURAE.

1912.

UPOKO MG TE ATA. UPOKO MO TE AHIAH.

1 M
2 Te
3 W
4 Th
5 F
6 S7 **1** Han. 15 ki 24 **Mabi 13** 26 **1** Han. 15 **Mat. 2**8 M
9 Te
10 W
11 Th
12 F
13 S14 **2** Han. 1 **Mabi 18** ki 24 **2** Han. 12 ki 24 **Mat. 6** 19-7715 M
16 Te
17 W
18 Th
19 F
20 S21 **1** Whpa. 21 **Mabi 21** 37-22 23 **1** Whpa. 22 **Mat. 10** 2422 M
23 Te
24 W
25 Th
26 F
27 S28 **1** Whpa. 29 **Mabi 27** **2** Whpa. 1 **Mat. 14** 1329 M
30 Te
31 W

HE TURE TUTURU.

1. Kotahi putanga o Te Pipiharaura o te marama.

2. Ko te oranga mo te pepa e rima hereni (5/-) i te tau, me nooti o te Poutapeta me pane ranei.

3. Ki te hiahia te tangata ki te tango i Te Pipiharaura me tuku mai e ia te moni i roto i te reta whakaatu mai. He whakaatu ano hoki ki nga tangata e tango ana i te pepa, ka tae ki te wa e pau ai a koutou moni tuku mai ka takaia te pepa ki te takai whero. Kia tere te tuku mai ano i te hua kareao, ki te kore e tere mai ka mutu te rere atu. Ko te utu i te tau 5/-, me utu i te tuatahi.

4. E pai ana kia tukua mai nga korero o ia wahi o ia wahi o te Motu, engari kei te Etita te tikanga mo te ta i aua korero; kia marama te tuhituhi.

5. Me penoi te tuhi i waho o nga reta katoa:

Ki Te PIPIHARAUAO,
Te Rau, Gisborne.

HE PANUI.

Ki te tapata e hiahia ana ki te Rawiri ki te Himene: he utu noa atu na pukapuka kei a au inaianei: ko te utu:

He mea nui, kiri noa, 2/6

He mea nui, kiri shero, 3/-

He mea nui, kiri pai, 4/-

He mea nui, kiri pai rawa, 5/6

He mea paku, kiri shero, 1/6

He mea paku, kiri pai, 2/6

He mea paku, kiri noa, 1/-

He mea paku, kiri pai rawa, 3/6

Rawiri & Himene, kiri noa, 1/6

Rawiri & Himene, shero, 2/-

Rawiri & Himene, pai, 3/-

Rawiri & Himene, pai rawa, 4/-

He Himene, 6d.

He Kupu ma te Takau Inoi, 3d.

Maku e utu te Pane Kiji hei tuku atu i na pukapuka ka koe.

Na H. W. WILLIAMS,
Te Rau, Gisborne.

Ki te hiahia te tapata ki te Paipera ki te Kawenata, me tono ki te BIBLE DEPOSITORY SUNDAY SCHOOL UNION, Auckland.

Paipera, 2/6, 3/6, 4/6, me te pane kiji 1/-

Kawenata me na upoko shakamarama, 2/6, 3/-, 4/6, me te pane kiji 3d.

Kawenata paku, me na waiata, 2/-, 2/6, 3/-, 3/6, 4/-, me te pane kiji, 3d.

Printed and Published by H. W. WILLIAMS, at Te Rau
Printing Works, Berry Street, Gisborne, New Zealand.